

Forord

Forsettet om å innføre filosofi som et eget fag i skolen har vunnet gjenklang hos stadig flere her til lands. Etter at tidligere undervisningsminister Kristin Clemet i Bondevik II-regjeringen tok til orde for å gjennomføre nasjonale forsøk med samtalebasert filosofiundervisning i skolen, jamfør Stortingsmelding nr. 49 (2004–05) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet*, har hennes etterfølgere i den rød-grønne regjeringen gitt sin tilslutning til dette arbeidet og dermed gjort filosofi i skolen til et tverrpolitisk prosjekt. Undervisningsdepartementet gjennomførte i 2006–2007 forsøket med filosofiundervisning i utvalgte grunnskoler, og resultatene er fortsatt til evaluering.

Uttrykket «kritisk tenkning» er sentralt i den filosofiske virksomhet. Og det er et viktig tegn i tiden at den nye formålsparagrafen for skolen, som ble vedtatt av Stortinget 6.11.2008, fastslår at «elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk». Dette sto ikke i den forrige formålsparagrafen. Også læringsplakaten fordrer at skolen og lærebedriften skal «stimulere elevene og lærlingane/lærekandidatene til å utvikle egne læringsstrategier og evne til kritisk tenkning». Dermed må landets lærerstand tilegne seg den nødvendige forståelse av hva kritisk tenkning går ut på, samt hvordan man i undervisningen kan fremme elevenes evne til å tenke kritisk. Denne boka tar sikte på å formidle begge deler.

Selv har jeg som filosof deltatt i de nasjonale forsøkene med filosofiundervisning i grunnskolen og vært opptatt av emnet filosofi i skolen i en fem års tid, helt siden førstelektor Beate Børresen ved Høgskolen i Oslo våren 2004 inviterte meg til et seminar om filosofi i skolen samt en studietur til England for å observere slik undervisning. Da etterutdannet jeg meg til filosofisk praktiker (som både er en profesjonell samtalepartner og en leder av filosofiske gruppesamtaler), og jeg innså at også barn kan filosofere, bare de rettleides på kyndig vis. Etter hvert har jeg gjort meg så pass mange refleksjoner og erfaringer rundt det å filosofere i skolen at jeg tok sjansen på å skrive denne boka.

Ikke minst har min kontakt med lærere som med friskt pågangsmot forsøker seg med filosofiundervisning, vært til inspirasjon. De var naturlig nok nysgjerrige på hva jeg som universitetsutdannet filosof mente om deres pionerinnsats. Særlig ett spørsmål var tilbakevendende, nemlig: *Hvordan gjør vi en samtale i klasserommet filosofisk?* Erfaringene var jo delte; noen ganger gikk det bra, mens samtalene andre ganger sto i stampe eller førte til allmenn forvirring. Dessuten kunne mangelen på filosofisk skoleing føles tyngende. Så hva gjør man for å løfte samtalen fra det trivielle og retningsløse til det filosofisk interessante?

Jeg er langt fra den første som forsøker å si noe om dette. På engelsk finnes en del litteratur om å lede filosofiske samtaler, særlig fra det amerikanske Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC). Her til lands har Beate Børresen og Bo Malmhesters bok *La barna filosofere* (Høyskoleforlaget, 2003) vært sentral; den gir en god introduksjon til emnet og skisserer pedagogiske opplegg for filosofitimer. I tillegg finnes rikholdige nettsider og litteratur fra andre filosofer som har spesialisert seg på barn og unge, først og fremst Øyvind Olsholt og Ariane Schjelderup i firmaet

Barne- og ungdomsfilosofene (BUF). Dessuten har rektoren og forskeren Ann S. Pihlgren gjennomført et ambisiøst fireårig prosjekt med sokratiske samtaler for både elever og personalet på Freinatskolen Mimer i Norrtälje, Sverige, som er en friskole for barn opp til 16 år.

Denne boka er tenkt som en oppfølger til Børresen og Malmhesters bok, ved at jeg ut fra mitt ståsted som filosof utdyper hvordan man kan gjøre samtaler i klasserommet filosofiske, med hovedvekt på kritisk tenkning, i en tradisjon som strekker seg helt fra Sokrates (ca. 470–399 f.Kr.). Nettopp den sokratiske innfallsvinkelen gjør min tilnærning til samtalebasert filosofiundervisning noe ulik den amerikanske, kjent som P4C (Philosophy for Children). Jeg er mer på linje med Børresen og Malmhester og dessuten inspirert av den franske filosofen Oscar Brenifier, som har holdt seminarer i regi av Høgskolen i Oslo og demonstrert sine suverene ferdigheter i samtaleledelse på flere norske skoler. Mine mange diskusjoner med Brenifier samt observasjoner av hans praksis har preget mitt syn på hva det er mulig å få til av filosofiske samtaler i skolen.

I tråd med Brenifier fokuserer jeg på a) hvilke elementer en filosofisk samtale bør romme, og b) hvilke konkrete grep læreren kan benytte for å få samtaler i klasserommet til å bli filosofiske. Tydelighet og struktur er her sentrale stikkord, kombinert med en sokratisk utspørringsteknikk som lærere flest kan tilegne seg, og som passer for alle klassetrinn. Nettopp det sokratiske elementet, som Brenifier så godt eksponerer, og som også Barne- og ungdomsfilosofene forfekter her til lands, har jeg gjort til bokas kjerne. Det er først og fremst på dette punktet jeg søker å komplettere den litteraturen som allerede finnes om filosofi i skolen. Barne- og ungdomsfilosofene Olsholt og Schjelderup har nylig gjort noe tilsvarende på førskolenivå med boka *Filosofiske samtaler i barnehagen* (Kommuneforlaget, 2008), som de har skrevet sammen med pedagogen Maaïke Lahaise. Det samme har Børresen og Malmhester gjort med boka *Filosofere i barnehagen* (Fagbokforlaget, 2008).

Jeg skisserer ingen pedagogiske opplegg for egne filosofitimer, da Børresen og Malmhesters allerede har gjort dette i boka *La barna filosofere*. Jeg fokuserer blott og bart på de elementer en filosofisk undersøkelse rommer og på de grep læreren bør benytte i rollen som samtaleleder for å fremme kritisk tenkning. Mitt hovedpoeng er at disse grepene utgjør et kraftfullt pedagogisk verktøy som kan brukes i alle fag. Et slikt verktøy vil være et nyttig supplement til kateterbasert undervisning og elevenes egenaktivitet. Lærere flest kan med hell innlemme sokratisk samtaleledelse i sitt pedagogiske repertoar ved å gjøre slike samtalebolker til innslag i undervisningstimen. Dette vil fremme elevenes evne til kritisk tenkning, samt til refleksjon og fordypning, noe som er nyttig i alle fag. På denne måten vil lærerstanden opparbeide seg den kompetanse som formålsparagrafen og læringsplakaten nå fordrer, og som er nødvendig den dagen filosofi måtte bli et eget fag i skolen.

Selv om denne boka hovedsakelig er praktisk fundert, fant både forlaget og jeg det ønskelig med noen innledende betraktninger om hva kritisk tenkning går ut på, og hvorfor vi bør ha denne formen for samtalebasert filosofiundervisning i skolen. Dessuten redegjør jeg for hva det vil si å ha en sokratisk tilnærning til filosofisk virksomhet. Også den sentrale betegnelsen «et undersøkende fellesskap» har fått et eget kapittel. Alt dette (kapittel 1–3) utgjør bokas del 1, mens den praktiske

hovedbolken (kapittel 4–10) om samtalens hovedelementer og ulike grep for samtaleledelse utgjør del 2.

Boka trenger ikke leses fra perm til perm. Ønsker man å begynne rett på det praktiske stoffet, eller hvis man ikke har tålmodighet til å lese alt i del 1 før man går løs på del 2, er det helt i orden. Boka kan meget vel brukes som oppslagsverk. Den er derfor utstyrt med en detaljert innholdsfortegnelse. Av samme grunn er hvert kapittel i del 2 viet et sentralt element i den filosofiske gruppesamtalen. Jeg har tilstrebet en logisk tematisk rekkefølge ut fra hvordan en filosofisk gruppesamtale ideelt sett bør foregå, men ettersom vår virkelige verden langt fra er ideell, vil de fleste faktiske samtaler ha et mindre rigid forløp. Det er helt i orden. Den nevnte rigiditet er likevel opprettholdt av hensyn til bokas oppslagsverksfunksjon.

Flere personer har kommet med verdifulle tilbakemeldinger og innspill under skrivingen av denne boka, særlig Øyvind Olsholt i Barne- og ungdomsfilosofene og Nina Hansen, lærer på Berger skole på Nesodden, som også inviterte meg som gjestefilosoflærer i sine klasser våren 2006. Deres store tro på prosjektet og konstruktive ris og ros har gjort det lettere å komme i mål enn hva som ellers hadde vært tilfellet. Dessuten har førstelektor Beate Børresen i lengre tid ansporet meg til å skrive en bok om emnet og arrangert flere seminarer med Brenifier og andre internasjonalt anerkjente filosofer som har gitt meg ny innsikt og inspirasjon. Derfor skylder jeg også henne en stor takk. Sist, men ikke minst vil jeg takke forlagsredaktør Evelinn Throne-Holst i Gyldendal Akademisk for at hun satset på prosjektet, og for et godt og vennlig samarbeid.

Oslo, 12. januar 2009

Morten Fastvold